

**LUKÁCS LÁSZLÓ:
AZ IGAZSÁG MUNKATÁRSA
Joseph Ratzinger – XVI. Benedek pápa
élete és műve**

Közhely, de igaz: nehéz dolog még élő emberről öszszegzést írni. Lukács László piarista most mégis erre vállalkozott, és döntését a megszületett kötet igazolta. Joseph Ratzinger életét és művét bemutató monográfiája „kerek”: magát a recenzenst is meg-lepte, hogy egyes témák, tematikus ívek miként haladnak végig egy több évtizedes életpályán, s végül mégis miként kanyarodnak vissza a forrás-hoz. Ha szabad a végéről kezdenünk: „az igazság munkatársának” elénk tárt pályáján az Alfa és az Omega világosan egy: Krisztus — egyház (mint *communio*) — liturgia olyan súlypontok, amelyek felbukkannak a fiatal bajor hittudósnál, mozognak-érnek a karrier eltérő stádiumaiban, hogy végül időskori művekben nyerjék el teljességüket. Jelen esetben a teljesség egyszersmind lezártágot is jelent: az utolsó nagy művek tekinthetők summá-zatnak, egybegyűjtve és összefogva az életpálya nagy kérdéseit s válaszait. Ez az egység — bár ele-meiben ismerős — a maga organikuságában nem tárult még ilyen világosan a szemünk elé. Bizonyos értelemben ez Lukács László munkájának az egyik (de nem egyetlen) értéke.

Most azonban térjünk vissza a dolgok szokott rendjéhez, a könyv ismertetéséhez. A három részből kettő (melyek együtt az összterjedelem valamivel kevesebb, mint felét teszik ki) az életút-tal foglalkozik. Az *Életutam* című számvetés által felölelt időszak (1977-ig) értelemszerűen vázlatos, a főbb pontokat emeli csupán ki, s azokhoz fűz né-hány megjegyzést, emlékeztést, történetet. Ezek azért is fontosak, mert hiányukban olykor hivatalos laudáció lenne csak mindez, így azonban egy eleven alak bontakozik ki előttünk. Különösen is figyelemreméltóak a professzor módszereit, elő-adásait, diákokkal való személyes kapcsolatait le-író részek. A sorok mögött eközben érezhetővé vá-lik piarista szerzőnk személyes kötődése Joseph Ratzingerhez. Ennek szép visszaigazolása az a pár sor, amelyet az emeritus pápa írt e kötethez aján-lásként a magyar olvasók számára. Az első rész az *Életutam* utáni időszakkal viszonylag röviden foglalkozik, ezt indokolja egyrészt a külső élet-stabilitás (a kongregáció prefektusaként szolgál-atban töltött majd' negyed század: 1981–2005), másrészt az a tény, hogy ami itt lényegi „történes”, az már a teológiai pályakép körébe tartozik. Lu-kács László csak néhány „elvi megfontolással és gyakorlati döntéssel” foglalkozik részletesebben.

A második rész a pápaság esztendeit öleli fel. Az „örösváltás” körüljárása után *annales*-szerűen tárul elénk a 2005-től 2013-ig tartott időszak. Meg-lepő, miként „gyorsult be” a benedeki pápaság: az első évek *andantino*ja (*tranquillo*), olykor egye-nesen *sussurando* után az utolsó három (igazából bő két) esztendő *prestó*ja, sőt *velocissimo*ja bizony már *molto agitato*nak bizonyult. Mindeközben ki-tapintható a hangsúlyeltolódás is: korábban hittani kérdések kerültek a csatározások középpontjába (mint például az iszlámmal folytatott párbeszéd a regensburgi díszelőadás után), ám a végén egy-házkormányzati és morális nehézségek lepték el a Vatikán egét. A küszködés a Piusz Testvériség-gel, az amerikai után a (könyvbven kevésbé érintett német és) ír gyermekbántalmazási botrányok, a banki ügyletek méltatlansága, a *Vatileaks* kiszí-várogtatási skandaluma, az egyházvezetésben fel-gyűlő feszültségek mintha kikövezték volna az utat 2013. február 11-ig. Ezek tükrében egyre inkább át-érezzük az őszinte szavak súlyát: az egyház „gyors változásoknak van kitéve”, s a megrázó események közepette a pápa úgy érzi, „képtelen jól megfelelni a rábízott szolgálatnak”. Nem egy kommentátor megjegyzi: a szavak nyíltsága, s nem pusztán a lemondási aktus ténye, valódi mér-földkő a kortárs pápaság életében. Mintha „de-szakralizálná” az emberfeletti magasságokban szemlélt péteri szolgálatot, egyszersmind nagyban segít annak hiteles megélésében minden későbbi utód számára.

Nem csoda, hogy ebben a gyorsuló tempójú, egyre több szólamú szimfonikus műben az első indulás álma, az enciklika-trilógia (szeretet-re-mény–hit) kissé háttérbe szorult, s az első, ma-napság épp a családshinódusok szempontjából hangsúlyossá váló *Deus caritas est*től egészen Fe-renc pápáig kellett várni, hogy megjelenjen a harmadik darab: a *Lumen fidei*. Bár szokás ezt a kör-levelet „négykezesnek”, a két pápa közös művé-nek nevezni, mi mégis úgy véljük (szerzőnkkel egyetemben): ízig-vérig ratzingeri darab ez, ber-gogliói kísérszólamokkal. Mindazonáltal helyt-álló ennek kapcsán a Walter Kaspertől idézett meglátás, miszerint a két pápaság sokkal szoro-sabbban összekapcsolódik és egymásra épül, mint ahogyan azt a felszínes és bulvár-ízű szembeál-lítások igyekeznek mutatni.

Ekként érkezünk el a kötet több mint felét ki-tevő harmadik részhez, ahol Lukács László szó szerint elemében van: a dogmatika professzor-aként, teológusként eltöltött évtizedei során már nem egyszer foglalkozott Ratzingerrel, az ő hit-tudományos látásmódjával, s most egybefogott és

összegző leírást nyújt róla. Kis csavarral azt is mondhatnánk: a kezünkben tartott kötet innentől nemcsak az emeritus pápa, de az emeritus magyar professzor munkásságának is rezüméje. A leírás, a szóhasználat, a közelítés és értékelés világosan mutatja a szinergiát és a lelki közelséget kettejük között. Még mielőtt valaki felkapná a fejét: Ezek szerint ez nem tudományos igényű kritikai leírás? Igenis az, csak hogy szerzőnk beismeri, amit sok ítésez letagad: Őt megérintette a személy és a tárgy, amit vizsgál. Már az előszóban „szerény köszönetnek” aposztrofálja vaskos művét, s ez adja meg a téma kibontásához az alapszólamot. Ez a személység pedig nem elvesz, de hozzáad az elemzéshez, mert segít ott is értőként, sőt érzőként előrehaladni, ahol a felületes olvasatok csak nagyokat ugranának, s kifulladnának egy-egy semmitmondó jelző elpuffogatásában, mint „konzervatív”, vagy „vaskalapos”.

Lukács László egy zsinati fejezettel indítja a teológusportrét. Ez mindenképpen igazolható választás, hiszen egyrészt ez volt az az *esemény*, amely úgy életűt, mint hittani érlelődés szempontjából jelentősen kihatót Ratzingerre, másrészt pedig későbbi szolgálata során (mint prefektus, majd pápa) épp a zsinati hermeneutika, a helyes értelmezés jó és járható metódusának a kidolgozása volt egyik fő célja. Ugyanakkor számolnunk kell egy másik ténnyel is, ami itt kissé rejtettebben szólal meg: az ifjú bajor pap doktori dissertációja, majd habilitációs dolgozata egyaránt egyháztani természetű volt, s az azokban foglaltak, nagyban merítve a patrisztikus kutatások megújulásából, előre mutattak a zsinatra. Ratzinger már akkor zsinati témákkal foglalkozott, amikor még híre sem volt annak, még kevésbé a *Lumen gentium*nak. Ez egészen gondviselelősszerű (ahogy egyébként az is, hogy épp az a Hans Küng ajánlotta be a jó ugródeszkául szolgáló tübingeni katedrára, akivel aztán oly sok vitájuk adódott). Szerzőnk is látja ezt, ez az oka annak, hogy — mintegy duplázva — az egyháztani fejezet közepe van egy (második) zsinati rész. Épp ezért lehetséges, hogy a „zsinat előtt elkezdődött zsinat” tematikája hasznosnak bizonyulhat Ratzinger megközelítésében.

A krisztológiai fejezet külön örömet okozott olvasása közben, hiszen megmutatta a zsinati teológiának azt a nagyon sajátos vonulatát, amely újra meg újra háttérbe szorul: Krisztus elválaszthatatlan a kinyilatkoztatástól, s a helyes Krisztus-értelmezés elképzelhetetlen a helyes hagyományfelfogástól. Nemcsak azért van ez így, mert a *Christus traditus* ekként, vagyis áthagyományozások során jut el napjaink hívó emberéhez, hanem azért is, mert az üdvrendi isteni kinyilatkoztató cselekvés

az Írásban és a Hagymány más és más módon, mégis szüntelenül elevenen és elevenítően szövődik bele nemcsak az egyház, de a teljes emberiség életébe. Enélkül a vitális „egymást-átjárás” és dinamika nélkül nem lehet a helyén kezelni sem a történeti Jézusra vonatkozó kutatásokat, sem az írásértelmezés körüli vitákat. Ha elvonatkoztatunk ettől a lüktető kontextustól, „desztillálunk”, akkor Krisztus-rekonstrukciónk és egzegézisünk nem egyszerűen téves, de könnyen halott is lehet. Így bontakozik ki az a „krisztológiai hermeneutika”, amelyről Lukács László részletesen ír, s ekként jutunk el *A názáreti Jézus* trilógiájáig, amely egyesek szerint a volt pápa szellemi örökségének egyik legkiemelkedőbb darabja: valóban a pálya összegzése és koronája.

Külön érdeme szerzőnknek, hogy a krisztológia keretében már előre mutat — az imádság, a kontempláció vonalán haladva — a másik kulcstémára, a liturgiára. A hely rövidegsége miatt csak röviden utalunk rá, mennyire értékes a meglátás, miszerint ez nem „idegen test” a dogmatikaprofesszor hagyatékában, hanem egyenes ésszerű következmény, szükségszerű terep. Hisz a megtestesülési alapelv, illetve a páli *logiké latreia* gondolata olyan krisztológiai és ekkleziológiai szöveget képez, amely feltárja a liturgia teológiájának azt a csodálatos mélyét, amelyre *A liturgia szellemében* rálátunk.

A kötet végén még szerepel néhány fontosabb, a kortárs diszkussziókra is kiható kérdés, mint *Európa lelkiismerete*, a szekularizált modernség és a kereszténység viszonya, a hit és értelem kapcsolata s a lelkiismeret szempontja. Lukács László külön fejezetben tér ki a felszabadítási teológiára: Ratzinger számára a '60-as évek, az új-marxizmussal való találkozás óta, majd a latin-amerikai helyzettel való szembesülés okán állandó kérdése volt a hit és a politikai cselekvés viszonya, a járható és járhatatlan utak megkülönböztetése. Mindez mondhatni szükségszerűen vezet el az utolsó fejezethez, amely az eszkatológiát tárgyalja. Hiszen minden ideológiai evilági messianizmus, paradicsomvárás ellenében (is) szükséges a remény teológiájának kidolgozása (Moltmann ezt a címet adta könyvének, amellyel a marxista Bloch reményalapelveire válaszolt).

Lukács László hatalmas olvasottságról és jártasságról tanúskodó Ratzinger-kötete egyszerre forrásmű és kommentár, hivatkozási alap minden további magyar kutatás számára, egyszersemind közérthető és alapos bevezető mindazon olvasó számára, aki szeretné megismerni az ezredforduló e kivételes hittudósának s pápájának életét és művét. (*Szent István Társulat*, Budapest, 2016)

TÖRÖK CSABA

KÖNYVEK KÖZÖTT

FELFEDEZŐ UTAKON

Néha szégyenkezünk, máskor örülünk, ismét máskor ámulunk-bámulunk, milyen keveset, vagy éppen újat tudunk meg hazánkról. Amikor a *Jászsági Évkönyvet* lapozgattam, szégyenkeztem, mert a média közvetítésével többet tudhatok Thaiföldről, mint erről a gazdag tájegységről. S amikor Spányi Antal püspök úr jóvoltából megkaptam az *Egyházunknak anyja* című, gyönyörű képekkel illusztrált kötetet a székesfehérvári püspökséghez tartozó Mária-kegyhelyekről, az jutott eszembe, hogy a hazai vallásos élet és annak hagyományai ügyéről is hiányosak ismereteim. „Élő hagyományok” a kötet címe, s a jelek szerint a búcsújárók valóban élettel töltik meg a kegyhelyeket, amikor hívó lélekkel zarándokolnak Máriát dicsérni, hozzá imádkozni. Növelik a könyv bensőséges hangulatát a jól megválasztott, Prohászka Ottokártól vett idézetek. (Az egyházmegyében, amelynek ő is püspöke volt, örvendetesen elmélyült a kultusza.) A búcsújáró helyek hangulati töltését és lelki üzenetét aligha fogalmazhatjuk meg nála pontosabban: „lehetünk-e valamikor közelebb Istenhez, mint mikor benne testvérünket szeretjük, s a Szent Szűzre, mint anyjára tekinthetünk? Íme, az Isten-közelség s az Isten-megközelítés szellemét leheli a Szent Szűz tisztelete.” (Ez a gondolat Prohászka *A szép szeretet anyja* című, 1916-ban kiadott könyvéből való.)

A hagyomány szerint a Mária-tisztelet búcsújárással nyomatékosított formáját Szent István honosította meg nálunk. Imre fiával többször felkereste a Székesfehérvárhoz közeli Bodajkot, s az ottani kegyhelyen fohászkodott Mária oltalmáért. A bodajki Segítő Szűz Mária plébániatemplomhoz napjainkban főként az elsőáldozók zarándokolnak. Az itteni gyógyító erejű forrás vonzotta a legrégebbi magyar búcsújárókat, nemcsak Szent Istvánt és fiát, hanem Szent Gellértet és Szent Lászlót is. A török hódoltság idején a környéken fegyverrel a kezében küzdött a híres szónok, Brindisi Szent Lőrinc, s a kegyhely újjáépítésében ugyancsak a kapucinusok jeleskedtek. Bodajk szellemisége a 20. század katolikus lírikusát, Mentés Mihályt is megihlette a kegyhelyről írt *Himnuszában*:

*Most segíts meg Mária
Nagy királynénk, jó anyánk
Hozzád hozzuk sok sebünk
Áldó szemmel nézz reánk!
Tudjuk vádol sok-sok vétünk
Szent Fiadat kérleld értünk
Ó, Bodajki Mária!*

*Boldogságos vigaszunk
Szíviünk Hozzád kesereg
Éjjel hívja sírva így
Édesanyját a gyermek.
Sír, sikolt az énekünk is:
Édesanyánk légy nekünk is!
Ó, Bodajki Mária!*

A Habsburg-család a Mária-tiszteletéről is híres kapucinus rendnek adományozta Mórt, ahonnan Wilibald a 17. század végén Bodajkra látogatott. Az ő nevéhez fűződik a kegyhely újalapítása. Nevezetessége a Máriát ábrázoló ősi kegykép, amelyet a népnyelv Szerencsen Mária ábrázolásának nevez. Bodajk egyike a legfrekvenciáltabb búcsújáró helyeknek. 1948-ban zarándokudvart építettek, ahol 15 ezer zarándok férhetett el. 1948-ban, az akkori megyéspüspök, Shvoy Lajos kérésére Mindszenty hercegprímás 30 ezer zarándok jelenlétében áldotta meg. A primás hirdette meg a Boldogasszony Évét, ekkor sok tízezer zarándok (és tekintélyes számú titkosrendőr megfigyelésével) imádkozott a Segítő Szűzhöz. (Az esemény ihlette Bárdos Lajost, aki megzenésítette Mentés Mihály himnuszát). A bodajki búcsúra az ország minden részéből érkeznek fiatalok. Először a Mária neve napjához legközelebbi szombaton a Kálvárián tartanak ájtatosságot, majd szentmisét hallgatnak a jelenlévők, és éjszaka virrasztanak. A búcsúúj szentmisére 2014-től hívja hálaadásra az elsőáldozókat, szüleiket és hitoktatóikat Spányi Antal megyéspüspök.

Napjainkban, amikor erősen csökkent az idősök iránt tanúsított tisztelet, és tehernek mutatkozik a róluk való gondoskodás, különös jelentősége van az alsószentiváni zarándoklatoknak. Ilyenkor a nagyszülők és az öregek keresik föl a Szűz Mária Szeplőtelen Szíve plébániatemplomot, hogy a fatimai Szűz kegyszobra előtt imádkozzanak. A szobrot a leiriai megyéspüspök adományozta a templomnak, és érdekessége, hogy a fatimai műtárgy pontos másolata.

A középkorban a községet Zedregnek nevezték, s alighanem már akkor a Mária-tisztelet egyik központja lehetett. A 19. század közepén verbói Szluka Imre építtetett a temetkezőhelyen templomot a Fájdalmas Szűz Anya tiszteletére. A templom és az oltárkép is megsérült a második világháborúban. Alsószentiván 1946-tól lett önálló lelkészség, s az egyházközség a Szluka-kastélyból alakított ki a Világ Királynője tiszteletére szentelt templomot, plébániát és lelkigyakorlatos házat. Az említett, adományként érkezett kegyszobrot 1950 decemberének végén áldotta meg Shvoy Lajos püspök. 1963-ban Alsószentiván plébániái rangot kapott.

A fatimai jelenéseknek hatalmas irodalma van. Szent II. János Pál pápa 1984 tavaszán a világ püspökeinek jelenlétében ajánlotta az egész világot a fatimai Szűz oltalmába. (Magyarországot 2006-ban Erdő Péter prímás ajánlotta fel a fatimai szentélyben.) Alsószentivánban minden hónap 13-án tartanak ájtatosságot a fatimai jelenések tiszteletére. (Fatimában 1917-ben jelent meg először Szűz Mária három pásztorgyerekeknek, és a jelenések fél évig ismétlődtek. A Szűz jóslata szerint bűnbánatot kell tartani, s az egyháznak a vértanúság tisztítótüzeiben kell megedződnie, míg nem — mint mondta — „Az én Szeplőtelen Szívem győzedelmeskedik”.) 2010-től Spányi Antal kezdeményezése nyomán lett az alsószentiváni búcsú a nagyszülők népes zarándoklatának eseménye. 2011-ben, a családok éve alkalmából különös súlyt kapott a zarándoklat, melynek résztvevőit a megyéspüspök áldásában részesítette. Alsószentiván a bizonyosága, hogy az egyház számára fontos ajándék az idősök jelenléte, hisz tapasztalataikkal és imáikkal mozdítják elő a fiatalok lelkiiségének gazdagodását.

Ercsi a Nagyboldogasszony plébániatemplomban ad otthont a jegyesek éves zarándoklatának. Egy-egy szép imádság olvasható az itteni Csodálatos, illetve a Boldogságos Szűz Máriához. Utóbbi nyelvazete azt bizonyítja, hogy régi itt Szűz Mária kultusza:

Ó Istennek Anyja, ezen szent névvel minden

teremtény fölött magasztos!

*Ó Anyám, ezen legédesebb névvel a keresztfa alatt
Szent Jánosban neveztetett az elhagyatott Mária!
Téged a Te igen kedves Fiad Jézus, megrövidítetlenül
tisztelettel Téged mindenki, aki őszintén kéri segítségedet,
a könyörületeségedért becsül. Ezért áldott a Te méhed
melyben kilenc hónapig hordtad, úgy szintén melled
is, amellyel Gyerekedet, Jézust tápláltad.*

-----
*Segíts, hogy a Szakramentum által megerősödve
általad Anyám, Mária, a Te Fiad kezébe
adhassam lelkeimet.*

Isten Anyja, a Te nevedért

most és halálom óráján

kérd érettem szeretett Fiadat!

Minket nyomorult bűnösöket

Boldogságod részesévé

Megtenni méltóztassál

Örökkön örökké!

Az ercsi plébánia már a 14. században működött. A 17. században délszláv telepések, rácok érkeztek a településre. A Nagyboldogasszony tiszteletére épített templomba zarándokoltak a környék telepeseinek lakosai. A mai templom a 18. század 60-as éveinek végére készült el, az egyházmegye első püspöke, Séllyei Nagy Ignác szentelte föl. Nagy szerepe volt a kegyurak mellett a templom csinosításában és a hívek pasztorálásában a bosnyák

ferenceseknek. (A ferencesek rendkívül fontos szerepet játszottak a magyarok hitéletének formálásában. Egyes kutatások szerint például az *Ómagyar Mária-siralom* is ferences szerzetes műve. Bosnyák ferencesek költöztek annak idején a Margit körüli plébániára.) A nagykép eredetijéről másolatot helyeztek el a kápolnában. A kegykép készítésének időpontja ismert volt, készítőjének kiléte azonban ismeretlen. Felirata: *ICON BEATAE MARIAE VIRGINI DE ERSTI AFREQUENTIRUS GRATIS ILLUSTRIS PROTYPO AEQUALIS [Boldogságos Szűz Mária kegyelmekkel gyakran tündöklő, az eredetivel megegyező képe].* A kép restaurálásakor hátoldalán rábukkantak festője nevére: a budai Falconer Ferenc József munkája. 2014-től ide hívja Spányi Antal püspök Nagyboldogasszony ünnepére a Szűzanya áldását kérő jegyespárokat.

Budakeszi-Makkosmáriára a szenvedélybeteget szólítják Szűz Máriához, és — sajnos — évről-évre növekszik a számuk. Idézett művében Prohászka Ottokár mélyértelmű szavakkal jellemezte a résztvevő szeretetet, amellyel Mária fordul hozzánk: „A fájdalmas Anya nemcsak nem keseredett el, hanem részvevő szeretete éppen ott, a kereszt alatt lett naggyá. A szenvedésnek egyik áldása éppen az, hogy mélyebb, gyengédebb részvételre gerjed szívünk, hogy meg tudjuk érteni s megsajnálni szenvedő testvéreinket.” Ez megint önvizsgálatra készítő gondolata a püspöknek: fel kell tennünk a kérdést, vajon napjainkban a szenvedélybetegségekben szenvedők növekvő sokaságát látva él-e még bennünk az együttérzés és a részvétel? Gyerekoromban nagyanyámmal és édesanyámmal zarándokoltunk Makkosmáriára, hogy fogságban sínylő nagybátyámért imádkozzunk a Fogolykiváltó Boldogasszonyhoz. Emlékezetem szerint hatalmas tömeg ostromolta a Szent Szűzet közbenjárásáért. A templomot 1950 tavaszán szentelte föl Shvoy Lajos püspök, és sok egyéb funkciója mellett a szét-szórt, üldözött jezsuiták itt találkoztak. Régóta imádkoznak itt a szenvedélyektől szabadulni igyekvőkért Spányi Antal megyéspüspök vezetésével. (A búcsú napja szeptember 24.)

A vértessomlói Sarlós Boldogasszony plébániatemplom kegyképe Máriát, a szorongatásban élők és a bajbajutottak segítőjét ábrázolja. A zarándokok itt is időszerű könyörgést mondanak el: „Teremtő Anyánk! Eléd hozzuk kérésünket: boldogságunk fáján érlelj gyümölcsöt családunkban, hogy otthonunk csendjét verje fel gyermekkacaj, és minden megszépüljön egy újszülött mosolyától! Amen.” (A fő búcsú napja: Sarlós Boldogasszony, Szűz Mária látogatása Érzsébetnél.) 2010 karácsonyára a megyéspüspök meghirdette az egyházmegyében a Családok Évét: „Hívom a gyermekáldásra várókat, kisgyermeküket nevelőket, hogy Vértessomlón imádkozzanak közösen, hogy Isten

áldása legyen velük és rajtuk, és hogy minden megfogant életet áldásként fogadjanak és szeretetben neveljenek a családok.”

Máriaremetére, Pesthidegkút hajdani városrészeire sokan érkeznek, nemcsak a zarándokok, hanem a szentmisét hallgató turisták is. Ipolyvölgyi Németh J. Krizosztom *Búcsújárók könyvében* szerepel a következő ének szövege:

Szűz Máriát dicsérni, hívek, jöjjetek!
Remetei kegyhelyek hálát zengjete!
Amennyi szép virág van nyíló tavaszkor,
Amnyiszor légy dicsérve, Anyánk, mindenkor.

Halál után az égben Veled örvendjünk,
Mennyei szép lakodban Istent dicsérjük.
Amennyi szép virág van nyíló tavaszkor,
Amnyiszor légy dicsérve, Anyánk, mindenkor.

Ez az alkalmi szöveg is jellemzi a búcsújáró helyeket jellemző naiv népi vallásos érzésvilágot, amelyet bensőséges hit és gyermeki bizalom színez át és hitelesít. A Spányi Antal születésnapját köszöntő gyűjtemény is azt bizonyítja: ez egyik erősségünk az elvilágiasodó, értéktagadó korban. A köszöntő könyvet Smohay András és Szilárdfy Zoltán írta, korhű és nagyon szép fényképek illusztrálják, s a Székesfehérvári Egyházmegye kiadásában jelent meg, 2015-ben. Felelős kiadója Ugri Tamás püspöki irodaigazgató.

RÓNAY LÁSZLÓ

SZAKONYI KÁROLY: ÍRÓK LÁMPAFÉNYÉNél

Én is voltam katona, igaz, nem sokáig, csak két hónapig viseltem egyenruhát, mert az egyetemisták fegyverforgatásáról akkor még friss emlékei voltak a rendszernek, és nem akartak túlságosan kiképezni bennünket. De engem mégis legrosszabbkor, mondhatnám, a leggonoszabb módon hívtak be, néhány héttel az esküvőm után, 1963 augusztusában. Nem kárpótolt, hogy gyönyörű helyre kerültem, Péterváására az ország egyik legszebb vidéke. És nem kárpótolt, hogy sokkal jobb sorom volt, mint Micskeinek. Amikor kiderült, hogy diplomám szerint angoltanár vagyok, a foglalkozások helyett angolórákat tartottam a főtiszteknek, külön szobát kaptam, nem ellenőrizték, szabályosan ágyazok-e be, stb. Nem emlékszem, hogy szólítottak, de arra igen, hogy kis tisztelettel beszéltek velem, nem úgy, mint Micskeivel.

Micskeit akkor már éppen egy éve ismertem, mert úgy vagyok vele, hogy akik olvasmányaimban megragadnak, azokat ismerőseim közé sorolom, néha barátaim is lesznek. Szakonyi Károllyal akkor még nem találkoztam, de katonanovelláját éppen egy évvel korábban, az Új Írás 1962. augusztusi számában olvastam el. Botos Pál hajlott há-

tát, vörös kezét, bajuszát ma is magam előtt látom, s szinte ott vagyok, amikor az őrség az éjjeli sötétben lelövi. Az *Emberi üdvözlet* az 1960-as évek megújuló irodalmának legjobb elbeszélései közé tartozott, és ma is a legjobbak közé tartozik. Történetmesélő elbeszélés, és mint ilyen hosszú idő elteltével az elmúlt években újra időszerű lett. Az olvasóközönség kezd elfordulni a nehezen emészthető, lassú folyású úgynevezett szövegirodalomtól, belefáradt abba, hogy hosszadalmas belső monológok és nyelvjátékos reflexiók helyettesítik a mesét. Az utóbbi évek olvasóinak többségéhez közelebb áll a 60-as évek prózája, mint a 80–90-es éveké, s ezt az ízlésváltozást az irodalom is követi.

Akkor olyan folyóiratszámok jelentek meg, mint ez az 1962. augusztusi Új Írás szám. Szakonyi novellája előtt Nagy László Lorca-fordításai álltak kis vallomások jegyzetével („Rokonomnak érzem régóta Garcia Lorcát...”), utána pedig Weöres Sándor *Koratavasz* című verse következett. A szépirodalmi rovatot Illyés Gyula nagy verse zárta le, az *Óda a törvényhozóhoz*. Persze Szakonyi nevét nem 1962-ben kellett volna megtanulnom, hanem egy évvel korábban, mert első novelláskötete 1961-ben jelent meg a Magvető „Új termés” sorozatában: *Középiútt vannak a felhők*. Ahogy keresgélek a polcomon, az „sz” betű környékén, meg is lelem, egyetemi éveim alatt és pályakezdő koromban ugyanis még volt annyi pénzem, hogy rendszeresen megvegyem a fiatal írók első kötetét. A borító behajtott hátsó fülszövegén egy 18–20 éves süvölvény néz rám, pedig akkor már betöltötte a harmincat, ami nem is olyan pályakezdő kor. (Karinthy már tizenéves korában megírta első regényét.) Aztán sorjázta kötetei évi rendszerességgel, legfeljebb két évente, s közben hamar felfedezte a színpadot, és nemcsak felfedezte, hanem meg is hódította: az *Életem, Zsóka*, az *Adáshiba* remek színészeknek adott alkalmat a kibontakozásra. Minden író sokat tanul elődeitől és társaitól, akár elismeri, akár nem, és sokat tanul a kritikákból is, akár örül nekik, akár nem. Sok mindenen változtathat a tanulás hatására az évek során, de alaphangját, alkatából következő alaptónusát nem szabad feladnia. Szakonyinak is megvan az írásait felismerhetővé tevő hangregisztere. Ő a rideg, hideg, kegyetlen emberkritika és a lírai megbocsátás két szélső pontja között a felezővonalról láthatólag az utóbbihoz áll közelebb.

Pázmány Péter mondta, hogy ha valaki írásában valami jót talál, akkor az az övé. Így gazdagodunk valamennyien, amikor élményszerűen olvasunk. Szakonyi Károly is magáénak, hozzá tartozónak mondhatja mind a harminc elbeszélést, amelyet közreadott ebben a vállaltan szubjektív válogatásban. A válogatás munkáját néhány évvel ezelőtt a Lyukasóra hasábjain kezdte meg szinte rovatszerűen, „Olvassuk újra” cím alatt. Aztán a Magyar

Írók Egyesületének gondozásában könyv lett belőle. A könyv fedelén nem az olvasható, hogy válogatta és szerkesztette Szakonyi Károly, hanem csak annyi, hogy Szakonyi Károly. Saját neve alatt adta ki, önálló kötetként, mert övé, az ő szellemi birtoka. Ő látta meg ezeket a novellákat, ő emelte ki őket az elmúlt immár több mint félévszázad hatalmas novellahalmazából. És micsoda novellákat, egyik jobb, mint a másik. Szerzőik, íróik sajnos már nincsenek köztünk, de ismertük őket, beszélünk, összejártunk velük. Én fiatal koromban sem voltam valami nagy társasági ember, de legtöbbször még nekem is személyes ismerősöm volt. (Hát még írásaik alakjai!) A válogatás Bertha Bulcsu *Jégnovella* című kis remekével kezdődik és Tamási Aron híres elbeszélésével, a *Rendes feltámadással* fejeződik be. De ott van Tersánszky és Lengyel József, Cseres Tibor és Tatay Sándor, Mátyás Iván és Sarkadi Imre éppen úgy, mint Császár István és Simonffy András. Csak Mészöly Miklós hiányzik. (Nekem hiányzik.)

A gyűjteménybe beválogatott novellák előtt kis bemutató szövegek állnak. Nem „krétarajzok”, Illés Endre azokban a nagyszerű portréiban versenyre kelt író társaival, akiknek arcképét rajzolta, beakarta bizonyítani (nem egyszer be is tudta bizonyítani), hogy ő is képes nehéz súlyokat emelni anélkül, hogy gyöngyözne a homloka, csak úgy (mint ahogy Szerb Antallal kapcsolatban írta), mintha egy elegáns hölgy szépen hímzett zsebkendőjét emelné feje fölé. Szakonyi Károlynak nem kell bizonygatnia, hogy versenyképes író, ezúttal inkább velünk akar versenyezni, irodalomtörténészekkel, hogy van ő olyan filológus, mint mi. És tényleg van. Az adatokat, a legfőbb tudnivalókat tömöríti egybe, kis fülszövegeket ír, nem a láttatás, hanem az eligazítás céljából. Az ön-háttárbe-szorítás rokonszenves szándéka ellenére persze itt is, ott is megmutatkozik a megfékezett rajztudás, néha akárcsak egyetlen vonal, egyetlen kezdőmondat erejéig. „Szürke öltönyt viselt hozzá való nyakkendővel, ősz haja ezüstös fényt adott egész lényének. Halk modorú volt, szinte személytelenül udvarias mindenkivel.” Erről eszembe jut első találkozásom Illés Endrével. Ő hívott magához, állást ajánlott a kiadóban. Szívdobogva mentem fel a New York ház harmadik emeletére, mondtam a nevem a titkár nőnek. Bólintott, menjek be, Illés elvtárs már vár. Félszegen benyitottam. Apámnál idősebb volt, nem tudtam, hogy szólítsam, próbálkoztam valami Bandi bácsi félével. Szelíden rám nézett: Kérlek, szólíts engem Endrének — mondta. Így soha nem szólította senki, még ma, rég holtában is Illés Bandiként beszélünk róla, akik szerettük és tiszteltük. Azok nevezik Illésnek, vagy Illés Endrének, akiknek nem adta ki kéziratát. Endrének senki.

De hogy visszatallják az elbeszélések gyűjteményéhez, a kis bevezető után két remek Illés End-

re írás következik. Az egyikben Korányi Frigyes, a híres, nagy professzor irodalmi példával oktatja az újdonsült medikust: — A tökéletes anamnézis úgy néz ki, ahogy Tolsztoj leírja a foglyul ejtett franciákat az ütközet után. Az kérem, a vitaminhiány pontos leírása. Amikor még fel sem fedezték a vitaminokat. A jó orvos úgy állítja fel a beteg kórrajzát, hogy abban benne vannak a még fel nem fedezett betegségek is. Illés Endre elbeszéli a hajdani tanórát, de nem megy tovább az értelmezésben, értse mindenki úgy, ahogy akarja. (Én úgy értem, hogy a jó író a társadalom vitaminhiányát is előbb fedezi fel a tudósoknál, és mélyebb dianózist állít fel róla.)

Egyetlen író szerepel a kötetben, akit Szakonyi Károly már nem nevezhetett kortársának, akivel nem beszélgethetett, akivel nem ültetett le egy kávé mellé, és akivel nem ihatott meg a pultnál egy pohár konyakot: Gelléri Andor Endre. Elődjének, példájának nevezheti, és szerepeltetése valami ilyesmit jelenthet. Az őt bemutató, az őt bevezető arcvázlat remek jelenettel kezdődik: „Amikor még technológiai diákként az Est-lapok tehetségtudató pályázatára bevitte novelláját a rövidlátó fiúról, aki lekopja szemüvegét, hogy ne lássa szerelmét egy másik fiú oldalán, Mikes szerkesztő úr azt kérdezte: — Ezt maga írta? — És szólt a többieknek: — Az Isten küldött hozzám valakit, s most megvizsgálom az isteni küldött angyalszárnyait.” Az ihletett bevezető után, melyben gondos filológusként is jellekedik Szakonyi, mégsem ez a korai novella szerepel, hanem egy másik remekmű, az *Egy fillér*. Ez 1930-ban keletkezett, és egy munkanélküli fiatalemberről szól, aki teng-leng a városban, és kínzó éhségében a járdaszéli fűvet rágja. Emlékszem, amikor évtizedekkel ezelőtt, még egyetemista koromban először olvastam ezt az elbeszélést, arra gondoltam, ilyen nincs. És akkor, amikor először olvastam, akkor tényleg nem volt ilyen.

Még azt kell elmondanom a kötetéről, hogy illusztrációk is készültek hozzá, minden benne szereplő írónak ott látható a rajzos arcképe. Orosz István készítette őket, nem akárcsi. (*Magyar Írók Egyesülete*, Budapest, 2013)

KENYERES ZOLTÁN

BERTÓK LÁSZLÓ: FIRKÁK A SZALMASZÁLRA

„Most akkor az utolsó szalmaszál tart? / Vagy firkaid tartják a szalmaszálát?” — szól Bertók László előző kötetének (*Ott mi van?*) egyik emblemikus kétsorosa, amely akár újabb, *Firkák a szalmaszálra* című versgyűjteménynek mottója is lehetne (egyébként a tárgyalt kiadványban is szerepel). A kizárólag kétsoros költeményekből álló, három ciklusra osztott anyag elszakad a korábban alkalmazott, nagyobb lélegzetvételű lírai prozodiától (egyébként

már az említett, korábbi könyvében is megfigyelhető volt egy reduktív folyamat, amely a szabadabb szerkezetű, hosszabb írásoktól kezdve, a háromnegysoros versszakból álló műveken keresztül jutott el ezekhez a poétikai sűrítmenyekhez). A látzat ellenére nem a szó szoros értelemben vett bölcselkedő szentenciákról van szó, hiszen a forma által megkövetelt tartalmi tömörség ez esetben nem jelent semmiféle hangnemváltást, az ironikus önreflexiók ugyanúgy megmaradnak, ahogy a költő relativizáló hajlama is újabb és újabb nézőpontokat villant föl egy-egy felvetett témával kapcsolatban. A konkrétan vagy látensen körülírt fókuszpont azonban szinte mindvégig az elmúlás tudatállapota (ezzel párhuzamosan pedig a tudat mulandóságának állandó rögzítése) lesz.

A „gondolkodó szalmaszál” törekenységének és magánvalóságának időskori tudatosítása ezzel együtt nem jár egyhangú rezignáltsággal, még csak számadásszerű felhangjai sincsenek az egyenletes szövegszervezésű kötetnek, melynek kiérlelt darabjai között alig találunk rostálnivalót. Holott a szerzői szűrő érezhetően benne hagyott olyan szösszeneteket is, amelyek amolyan hézagkitöltő formulákként hatnak, látszólag nem mondanak túl sokat, esetleg elkoptatott frázisoknak tűnnek. A valóság azonban egészen más, hiszen Bertók *firkái* egytől-egyig ugyanannak a már-már mantraszerű belső beszédnek a részei, amelyből ugyanúgy ki lehet emelni vagy el lehet venni bármit, mert a hangszúly az olykor megszakított, mégis folyamatosan jelenlevő tudatfolyamon van, melynek cseppjei különválaszthatatlanok, homogén hordalékot görgötenek.

„Dráma, eposz, regény, önéletrajz helyett / két sorra teszed föl végül mindenedet?” — hangzik az egyik kitétel, amely a — néhány kivételtől eltekintve — következetesen páros rímekből, illetve 10–12 szótagos sorokból álló versek mibenlétére kérdezz rá egy pillanatra. Az olvasóban is felmerülhet a kérdés, hogy belesűríthető-e ezekben a miniatűrökbe mindaz, amit egy ilyen gazdag életmű még magában hordozhat. A felvillantott események kimerevített képeiben, fanyar humorú megállapításaiban, súlyos tapasztalatokat rejtő, ám korántsem letaglózó következtetéseiben mindinkább a lírai alanyról lefoszló artisztikum jut kifejezésre, bár a Bertók-féle poétika mindig törekedett a letisztult és szikár beszédmódra, akkor is, ha éppen körmönfontabb mondanivalót tárt fel. „Ők, ti, mi, ő, te, én... / Se hős, se költemény.” — a *Babits nyomán* alcímű *Az epilóg lírikusa* valamiképpen arra az alkotói szakaszra utal, ahol a művek egyre inkább — Oravecz Imre szóhasználatával — életdokumentummokká válnak, és ahol a szerzői személyiség szinte teljes önazonosságot mutat az íróval. (Az idézett költőtárs lecsupaszított nyelvezetű, eszköztelenül ter-

mészetes *Távozó fa* című verseskönyve hasonló tanulságokkal szolgál.) „Mélyeket lélegzel, mélyen van az élet, / apránként hozod föl, s éppen hogy eléred.” A megélt „történelmi” szerep (lásd az ’56 előtti nyolc hónapos börtönt idéző szövegeket) vagy a régvolt emlékek újraélése tehát egyfajta távolodó gesztusrendszeren keresztül történik, egyszerre lényegítve át és semlegesítve el a felemlegetett momentumokat. Mintha légiesnek, elillanónak tetszene mindaz, ami adatott, vagy ami veszteséggént volt elkönyvelve, ugyanakkor a betegséggel küzdő ember nehézkedése, a fájdalommal kísért mindennapok vánszorgása is beépül az összességében akár sűrűnek is érezhető felhozatalba.

„A fal akkor is fal, ha telefirkálsz, / a szalma meg szalma, hiába cifrázod.” Bertók László egymásra íródó firkái úgy vésődnek az idő falába, hogy nem akarják azt ledönteni, bár díszíteni sem. Ebben az értelemben nem az úgynevezett örökévalóság jegyében fogant költészet az, ami a lapokon megszólal, csupán a szűkülő — hol fojtogatónak, hol szellősebbnek érzett — élettér időleges kiterjesztéséről van szó, amely pár pillanatra mégis képes távlatot nyitni, legalábbis rálátást adni mindarra, ami sem az öntudat, sem a teremtő képzelet számára fel nem fogható, el nem gondolható. „Ha úgy érzed, hogy már nem tart semmi, / próbáld meg magadat elengedni.” Hogyan lehet itt egy szalmaszálat is keresztbe tenni? A *Firkák a szalmaszállra* Roskó Gábor által körvonalazott, borítón látható szürke angyala mintha megannyi keresztbe tett, odafirkált szalmaszálból rakta volna meg azt a tüzet, ahol melegedhet — az idő nyirkos, kihűlő falai között. (*Magvető*, Budapest, 2015)

PAPP MÁTÉ

SZVETLANA ALEKSZIJEVICS: CSERNOBILI IMA

Torok- és gyomorszorító olvasmány 2015 irodalmi Nobel-díjasának, Szvetlana Alekszijejicsnek magyarul legutóbb megjelent kötete, a *Csernobili ima*. A szerző olyasmire vállalkozott, ami az idevágó, könyvtámyira rúgó irodalomból sokáig hiányzott: a személyes emlékezés látószögéből mutatja be az elmúlt század legnagyobb és legdermesztőbb technológiai balesetének következményeit.

Noha a fehér orosz szerzőt évek óta a Nobel-díjra esélyesek között emlegették, a magyar olvasóközönség a stockholmi döntés után ismerkedett meg nevével, annak ellenére, hogy két kötetét korábban már kiadták magyarul. Egészen régen, 1988-ban jelent meg *A háború nem asszonyi dolog* (ez most újra kapható), majd 1999-ben a *Fiúk cinkkoporsóban*, de a háború borzalmaikat női szemzőgből elmesélő előbbi, és az afganisztáni szov-

jet intervencióról szóló második mű még a könyvtárak többségében sem lelhető fel, ami részben magyarázza, miért tavaly tanultuk meg az író nevét. *Elhordott múltjaink* című monumentális kötetét a díja odaítélése utáni napokban vehette kezébe a magyar olvasó, míg a *Csernobili imát* az idei Könyvfesztiválon mutatták be. Az eddigi életmű immár hozzáférhető magyarul.

A kötet műfaji meghatározása nem egyszerű feladat, ám ezt megelőzi egy elemi kérdés. Szépirodalmi szöveg-e a *Csernobili ima*? Szentségtörőnek tetszik, tudva, hogy egy Nobel-díjas író műve kapcsán hangzik el. Mégis jogos. Ha szigorúan ítélkezünk, akkor Alekszijevec kötetét újságírói munkának kellene nevezni. Interjúk formájában sorokat, életeket mutat be. Alkotói módszere látszólagos egyszerűsége ellenére — a nukleáris baleset túlélőit, azok özvegyeit, gyerekeit beszélgeti a nélkül, hogy írónak közbeszólna — hihetetlen variációs lehetőségekhez juttatja a szerzőt. A *Csernobili imában* legkevesebb ötvenen mesélik el, mi történt velük és családjukkal a négyes reaktorblokk felrobbanása után. Széles társadalmi keresztmetszet rajzát adja ki a megannyi megszólaltatott mondanója, akiket a szerző összefoglalóan — valószínűsítően és átvitt értelemben — „csernobili embereknek” nevez, mert a nukleáris katasztrófa számára új időszámítás kezdetét jelenti. Alapértékek kérdőjeleződnek meg, a technikai haladásba vetett hit — gyilkos szójátékkal élve — atomjaira hullott szét. A „csernobili ember” rádöbben arra, hogy a nukleáris energiával olyan erőket szabadított fel, amelyek felett nem képes maradéktalanul uralkodni. A birodalmi propaganda szerint a szovjet atomerőművek olyan biztonságosak, hogy akár a Vörös tere is épülhetek volna. A szerző nem mulasztja el megjegyezni, hogy több rendkívül súlyos atomerőmű-baleset történt az 1950–1960-as években a Szovjetunióban, amelyeket elhallgattak.

A csernobili baleset tényét napokig titkolták, és ki tudja, mi történik, ha az észak-európai országok sugárzásmérő központjai nem adnak ki általános riasztást. A kríziskommunikáció szinte valamennyi szabályát felrúgva, a gorbacsovi nyíltság és nyitottság (*glasznosztj*) alapelveinek feladásáról nem is beszélve, folyt a mellébeszélés, a baleset jelentőségének kisebbitése. A szerző által megszólaltatottak közül többen osztják azt a nézetet, hogy a Szovjetunió felbomlását felgyorsította a baleset, amely mérhetetlen anyagi károkat okozott. Az emberáldozatok mérlege soha nem készült el. A *Csernobili ima* egyértelművé teszi, hogy a minden irányú felkészületlenség miatt sokkal többen betegedtek és haltak meg, mint az elkerülhetetlen lett volna. A szervezetlenség, a dezinformációk, a korrupció tovább növelték a bajt, de az is kétségtelen, hogy névtelen emberek tömegének hősiessége is hoz-

zártartozik az összképhez. Nem voltak parancsmegtagadók, akkor sem, amikor tudták, mivel jár az atomerőmű közelében dolgozni. A legfenyegetőbb veszélyt, a további három atomreaktor felrobbanását meg kellett akadályozni. Ha ez nem sikerül, akkor egyes jóslatok szerint Európa jelentős része lakhatatlanná vált volna. A mentés sikerességének tétje ez (is) volt.

A helyszínre vezényeltekkel kezdetben nem közölték, milyen veszélyeknek lesznek kitéve, nem gondoskodtak védőfelszerelésekről. Sokan a halálos sugárdózis százszorosával fertőződtek meg. Az orvosok a kórházba került tűzoltók, katonák és likvidátorok hozzátartozóit figyelmeztették, hogy ne érintsék, ne csókolják meg szeretetteiket, mert azok nem mások, mint „sugármentesítésre váró tárgyak”. A holttesteket nem adták ki a családoknak. Az úttörőtáborokban — gondolva, hogy este világítanak — „szentjánosbogaraknak” csúfolták az onnan érkező gyerekeket.

Hihetetlenül erős szöveg a *Csernobili ima* textusa, amelyről nem jelenthetjük ki, hogy Alekszijevecé. Itt térünk vissza a szépirodalom vagy sem kérdésfelvetéséhez. Legközelebb talán akkor járunk az igazsághoz, ha úgy tekintünk a kötetre, hogy az újságírás éppen a megörlökített esemény tragikussága és az írói szövegmegformálás miatt átváltozik irodalomká. A halál árnyékába egy kicsit mindenki filozófus lesz — mondta az egyik megszólaltatott. Az interjúsorozat elolvasása, vele az emberi sorsok mikroszkopikus megfigyelése, a kisvilágok hiperrealista ábrázolása bizonyos értelemben újragondoltatja velünk a szépirodalmi szöveg mibenlétét és fogalmát. (Ford. Pálfalvi Lajos; *Európa*, Budapest, 2016)

BOD PÉTER

#VERSLAVINA A nő meg a férfi

Ho-hó! Nem pelyhekben hullott elénk, és nem is vágott tarkón, de pár nap alatt teljesen elsodort. Egy lavina gurult végig a Facebook oldalán. Ám a valóssal ellentétben itt nem pusztult el senki, legfeljebb a nevetéstől.

Van-e elragadóbb és megfejthetlenebb téma a szerelemnél? Kit ne érintene meg az évek múlása? Valakinek szépen, lassan pelyhekben esik le, másokat pofon üt, és van, hogy visszagondolva olyan gyorsan telt el, mint egy suhanás. Most nem paripásan vágatott, nem vérvörös falábakon vonult, még csak ki se zökkent, és szaga sem volt, nem is pénz formájában jött, hanem a negyvenes körökben gyűrűzve. Férfiak és nők, költők és olvasók, a közösségi média megadta az éterben a teret, és közösséget oltott a sokszor csak közösségnek nevezettbe. Elsordorta a tekintetet a munkától, és be-

hálózza a figyelmet. Talán azért robbanhatott akkorát, amikor az érdeklődők völgyébe érkezett, mert azt a gyenge kapcsolatok ereje fogta fel? A kortársak elgurítottak valamit, és az óriásra dagadt.

Honnan is indult? Szabó T. Anna egy január eleji napon feldobott a hálóra egy verset, amit Lackfi Jánosnak írt születésnapjára öt évvel ezelőtt. Hogy miért éppen most adta, és miért éppen most adott, azt a netbúvárok és médiatudósok, a digitális trendek biztosan megfejteneik, de vegyük inkább szemügyre a könyvet.

A kötetbe tizenhat szerző negyven verse került be, de a világháló ennél sokkal többet halászott. Egy hashtaggal indít a cím, #: ez a kettőskereszt, a közösségi médiában fontos szerepet betöltő jelcske teszi lehetővé, hogy rákattintva kereshető legyen az összes ide kapcsolódó szöveg. Aki részese volt az élménynek, az tudja: pattogtak a hólabdák, heteken át nem fagyott le a téli játék, és maga a felület a versek könnyedségét is hozta. Az élevezetes csatározások és költemény-dobások egy-egy ráadással folytatódtak tovább, kihívás volt ez, és ki-mit-tud. Erre az improvizációs aszociáció-folyamra csapott le az Atheneum Kiadó. Nyári Krisztián vezetőjében nem a tavalyi hó hullétéért sóhajtott, mert az idej versben elég sűrű volt, hanem azért, hogy „hol van már a generációkat elválasztó digitális szakadék! Az ötven, sőt hatvanéves nők és férfiak is, amikor a másik nemből elegük van, vagy éppen ellágyulnak a partnerüktől, ugyanúgy a világhálón keresnek hangulatukhoz illő verset, mint a középiskolás diákok.” Nem titok, hogy a költészet olyan érzelmekre tanít, amelyek komplexebbek annál, hogy azokat pszichológiakönyvek kategóriái között megtaláljuk. Talán ez is lehetett egyik oka annak, hogy ennyire „betalált” a téma, a nőiség és férfiaság, a „nőség” és „férfiség”, a párkapcsolat bonyolultsága, és a rajtuk átvonuló idő kérdése. „A férfi, ha negyven, még állja a harcot, / és tiszta az inge, a homloka fény, / és ráncja a sármja, ha nézik az arcot, / és lámpa van hű szíve legközepén” (Szabó T. Anna). A férfi egy nő tolalából, ha negyven, ilyen, és erre a szerepcserés „támadás”, Lackfi János válasza: „A nőci, ha negyven, már támasz a bajban, / körötte pörögnek a lét körei, / és úgy megy az utcán, mint penge a vajban, / s nem bánja, ha medve, ki átöleli.” Na, erre jött *A nő, aki negyvenes egy nőtől*, Szabó T. Anna billentyűiből: „Már ismeri jól a tükörben a képét, / és tudja: az fontos, és ez hiúság, / nem bántja a kétség, mert múlik a szépség, / és kor korrodálja a zsenge húsát.” Mire Lackfi: „a férfi, ha negyven, már elszomorítja, / hogy meghal, s a gyermeke elfeledi, / de jelzi pityegve, hogy él, a mobilja, / s újra belendül a kedve neki.”

A folyamatot szervesen határozta meg a másodlagos írásbeliség, és a „netorika”, azaz az internet retorikája. Az új beszélnyelviséggel kevert folyamat ilyen üdvös költészeti megnyilvánulását még

nem rögzítették könyvbe eddig. Ennek a formának köszönhetően a versek százazrek tekintete előtt futottak át, és hipp-hopp, tarolt a pop-poétika! Persze volt, ahol ez a tartalomba sem avatkozott be, mert a költőtársak alkottak, de lelkes amatőrök is billentyűztek.

Verset írtak a macsóról, és arról, hogy mikor férfi a férfi, és szinte azonos szavakba öltöztetve: mikor nő a nő. „A férfi akkor férfi, hogyha lelkes, / ha tánkra kész, de rögtön nem rohan — / előbb pár lépést a nőtől is elles, / mert hasznát veszi egyszer biztosan. (...) A férfi...? Ez csak szó. Csak pusztá ketrec. / A férfi: ember. Más törvénye nincs. / Akkor kimondom, itt nincs már több kecmec, / hogy nem a pénisz teszi. A gerinc” (Szabó T. Anna). A tükre: „A nő, az képes hallgatni a csendet, / és hordozni a legbelső magányt, / és meglátni a profánt és a szentet / a tiszta és torz tükörben egyaránt. // A nő...? Ez pusztá szó. Csak pusztá ketrec. / A nő: az ember. Más törvénye nincs. / Akkor kimondom, itt nincs már több kecmec: / nem a vagina teszi. A gerinc” (Lackfi János). Lázár Júlia metsző dobása: „az ember akkor ember, hogyha alszik, / addig nem tehet kárt senkiben, / a fölgolyón senki nem nyerhet partit, / itt csontmezőt látott Ezékiel. (...) a játszma akkor játszma, ha a tétje / nem kisebb, mint az életünk maga. / legyen hát, tessék: ki mennyit ad érte? / íme, az ember szíve és agya.” Kiderül, hogy milyen a nő, ha nincs önbizalma, vagy ha peches, látunk variációkat klasszikusok stílusában: „Vitézek, mi lehet / ez széles föld felett, szebb dolog a negyvennél?” (Lackfi János), bóbításon, radnótisan, vagy ha nyugi van: „Nyugi. Minden rendben. / Lettem, aki lettem. / Negyven” (Acsai Roland). Van *nőnegyven* és *férfinegyven* című vers, hogy mi van negyven után, negyven felett, Kiss Judit Ágnes pedig a *Gyerekkérfiak balladáját* írta meg. A könyv negyvenedik oldalán Tóth Krisztina *Delta* című verse ül. Ez az egyetlen meghívott vers, ami nem a neten áramló vérkeringésbe kapcsolódott be. „Ha negyvenéves elmúltál, a tested / egyszer csak elkezd magáról beszélni. / és minden rejtett minta, mit az évek / az emlékezetedre tetováltak, átüt a bőrön. Mint mikor a függöny / rajzát a fény a padlóra vetíti. / Figyeled lassan az erek vonulását, / hogy bontakozik ki testedből egy másik, / leendő felszín (...).”

A kötet maga egy válogatás, a szerkesztők szempontjai szerint: férfiakról és nőkről szóljanak, lépjenek párbeszédbe egymással a szövegek, és negyvenesek írják, de ne csak negyveneseknek. A kis könyv alig lépi át a negyven oldalas határt, melynek zárásául Molnár Kriszta Rita *Mindegymi-kor* versét olvashatjuk. Mivel az internet hava és lavínája lehullott országunkban élőkre, és határain túlra egyaránt, csak ennyit írjunk be a Facebookon: #verslavina, mert tényleg érdemes felkutatni a kötetből kimaradt remekműveket! (*Athenaeum*, Budapest, 2016)

PAPP EMESE

NÓVÉ BÉLA: ÖRÖK KÖRÖK A keresztény művészet alaptémáiról

Kántor Péter Hendrick Avercamp képe ihlette versében így szól a németalföldi kismesterhez: „Más tudta, amit tudott. Pieter Brueghel, a mester. / Nálad boldogan rogyadozva siet / a szegény a nehéz szalmateherrel. // Nálad lovasszánon siklik az élet, / és aki nézi, örül, hogy nézheti, / hogy tehet bármilyen kis semmiséget. // Jelenetek a jégen. Jég-öröm; / korcsolyázók — s egyszer se vak vezet / világtalant komisz göröngyökön.” Vagyis a kor kismesterének életvidám képe kapcsán a költő megidézi a kor tragikus létviziókat alkotó nagymesterét, annak is az egyik leghíresebb, vakokat ábrázoló képét: öt vak koldus összekapaszkodva tart egy szakadék felé, melybe hatodik társuk éppen belezuhan, maga után rántva a többieket. „Ez lenne hát a világ sorsa Brueghel szerint”, gondolhatják sokan, míg fejszóvalva nézik a festményt.

De nem így Nové Béla, aki *Örök körök* című könyvének középső esszéjét Brueghel híres képének szentelte. Szerinte ugyanis a festő mementója és a beléjrejtett jézusi példázat „valójában épp arra int: ne gondoljunk önhittent elvakulva, hogy ez volna a világ sorsa, hogy mindig így volt és mindig így marad örökre. Jöhetnek még nagy megrendülések, nem sejtett kataklizmák, amikor nem marad más túlélő esélyünk, mint egymásba fogódzni, és akarva-akaratlan újratanulni a kötelék-bukdácslás összes gyönyörtelti kínját.” (58.) Míg Kántor Péter versében az Avercamp által megfestett, vagy Kántor szavával: lelakkozott hétköznapi életöröm fényét megzavarni nem tudó árnyékként jelenik meg e festmény tragikus létviziója, addig Nové olvasatában a híres kép komor pesszimizmusa sokkal inkább alkalom és eszköz a bizalom dicséretére. Vagyis mintha arra kérné olvasóját, hogy bár ne vakon, de bizalommal kövesse végig eme kis könyvön keresztül, mely alcíme szerint a keresztény művészet alaptémáiról szól, ezen belül is a csoportok, közösségek ábrázolásáról, legfőbb célja mégis inkább az, hogy támpontokat nyújtson egy „bátrabb és mélyebb kollektív önismerethez”. (125.)

Mіндеzt hogyan is kívánja elérni? Kezdi a genetikus közösség generációinak ábrázolásával, vagyis a családfaábrák két alapvető típusával: az őszülők magjából fává terebélyesedő rajzolatokat szembeállítva a múlt mélységesen mély kútjába visszaleső családfakutató fordított irányú rajzolataival, hogy utána a többi felmerülő motívum — duettek, vakok, (utolsó) vacsora, körlánc — részleges családfáját skiccelje fel az olvasóinak. Mégis hiába várnánk a rendkívül olvasmányosan mesélő, gazdag képanyaggal ellátott könyvtől a képzőművészeti monográfiák részletkebe menő alaposágát, nem is ez a célja ennek az öt rövidebb esszének, hanem sokkal inkább az, hogy bizonyos

magatartásformákra és ezeknek az ábrázolási hagyományára hívja fel a figyelmet, és időnként a kollektív önismeret javítását megcélozva messzire kalandozzon a gondolatmenetet elindító képtől. Nové családfa-skicceiben így szépen megfér egymás mellett Canetti marrakesi vakokról készült leírása Saramago *Vakság* című regényével, és e regénynek a vakok között okozott felháborodásának bemutatásával, vagy esetleg Nádas Péternek a Magyar Nemzeti Bank Monetáris Tanácsa előtt elhangzott bizalomról szóló előadásával. A duettek kutató másik csokrában Lucas Cranach *Édenkert* című festményével kerül rokonságba Antonioni *Zabriskie Point*-jának szerelmi víziója és az újabban elharapózó tömegesküivők sajátos hagyománya. Ezekkel a széles mozdulatokkal szinte hívja az olvasóit további példák keresésére.

A tartalmi tágasság és a magabiztos esszéhang — mely nemcsak a rokonságot kereső művészettörténész hangján szólal meg, hanem időnként kulturkritikus, máskor bölcséleti tónust is felvesz — teszi igazán élvezetessé Nové Béla kötetét. (*Verbum – Vigília*, Kolozsvár – Budapest, 2015)

MODOR BÁLINT

FRENYÓ ZOLTÁN: A FILOZÓFIA TANKÖNYVE

Egy filozófia-tankönyv megírásakor mindig fennáll annak veszélye, hogy a szerző úgy érzi, valamiféle kötelező semlegességre való törekvés jegyében minden gondolkodót és iskolát válogatás nélkül be kell mutatnia, aminek következtében emészthetetlen adathalmazt zúdít az olvasóra. Frenyó Zoltán most megjelent kiváló könyve elkerüli ezt a buktatót. A hosszú tanári tapasztalat birtokában, anyagának három évtizedes gyakorlati kipróbálása után megszületett mű ugyan a történeti sorrendet követi a bölcsélet bemutatásában, de világosan kivethető rendszert visz a tárgyalásba, ami nem csupán az anyag áttekintését könnyíti meg, hanem egyúttal a szerző saját filozófiatörténet-szemléletét, illetve tágabban, a bölcsélet klasszikus alapproblémáiról alkotott saját véleményét is tükrözi; ez utóbbinak egyéb tekintetben sem fél hangot adni valamiféle erőltetett és végső soron gyakorlatilag keresztülvihetetlen „világnézeti semlegességre” törekedve. Mindennek következtében nem ragaszkodik mereven a filozófiatörténeti kánon által megkívánt szokásos hangsúlyokhoz és arányokhoz, sem pedig a teljességhez abban az értelemben, hogy egyetlen rendszerint fontosnak tartott szerző vagy irányzat se maradjon ki. Hisz nem is az a célja, hogy összképet nyújtson; nem véletlen, hogy a *filozófia* (és nem a *filozófiatörténet*) tankönyvét ígéri a cím: eszerint tehát a cél itt nem annyira a történeti ábrázolás, mint inkább a filozófiai *műveltség* alapjai-

nak megteremtése és a filozófiai *gondolkodásra* való serkentés. (vö. 11.)

Valójában magát a történeti tárgyalást is éppen a szerző saját filozófia-konceptiója teszi szükségessé, amely szerint a bölcséletnek három nagy meghatározó alaptémája van: Isten, a világ és az ember, s e tudomány fejlődése úgy alakult, hogy kezdetben a világ, a középkorban Isten, az újkor elejétől pedig az ember állt a vizsgálódás homlokterében. (E tagolást a szerző nem spekulatív és erőltetett módon alkalmazza: rámutat, hogy természetesen minden korban lehet ellenpéldákat találni, s a hármas felosztás csak azt jelzi, hogy mely időszakban mi az *uralkodó* tendencia.)

Frenyó Zoltán eredetisége másban is megmutatkozik, hiszen korunkban — sajnos — már szinte kivételnek számít, s ennyiben „eredetinek” tekinthető, ha valaki az objektív *igazság* keresését tekinti általában a tudomány, különösen pedig a filozófia céljának, márpedig szerzőnk ezt teszi. De abban a tekintetben is az európai bölcsélet legregébbi és legnemesebb hagyományainak folytatója, hogy nem csupán elméleti tudást vár a filozófiától, hanem szerinte ez utóbbinak az embert „az autentikus, hiteles életre vezetni” (14.) is feladata: „A filozófia nem más, mint emberré-levés, igazi emberi mivoltunk megtalálása, személyiségünk és látásmódunk kialakítása.” (15.) A fentiekkel összefüggésben a könyv a leghatározottabban kiáll a realizmus mellett, vallja a hit és az ész összeegyeztethetőségét, ennek megfelelően nagyra értékeli a középkori filozófiát, s ugyanezért a katolikus gondolkodás is — érthető módon — megkülönböztetett figyelem tárgya a műben, és jóval nagyobb arányban kerül tárgyalásra, mint az korunkban a filozófiába bevezető művek esetében rendszerint megfigyelhető. A könyv más vonatkozásokban is bátran vállalja a megszokott arányoktól és értékelésektől való eltérést: például Cicerót igyekszik tisztázni az eklekticizmus bevettnek számító vádjá alól, s kijelölni megérdemelt helyét az antik bölcséletben, míg Voltaire esetében arra mutat rá, hogy a francia felvilágosodás talán legemblematikusabb figurája filozófusként szinte egyetlen eredeti gondolatot sem írt le. (A felvilágosodást általában véve is igyekszik a megszokott, egyoldalúan lelkendező beállítástól elszakadva, differenciáltan jellemezni, rámutatva árnyoldalaira is.)

Szerzőnk arra is törekszik, hogy igazságot szolgáltasson olyan szerzőknek és irányzatoknak, akik, illetőleg amelyek filozófián kívüli — történelmi, politikai — tényezők miatt szorultak háttérbe vagy merültek (meg nem érdemelten) szinte teljesen feledésbe. E tekintetben mindennekelőtt az 1945 előtti magyar filozófia rehabilitálása látszik fontos feladatnak, hiszen ennek méltó értékelését a több mint fél évszázados kommunista diktatúra által máig hatóan eltorzított hazai szellemi életben el-

terjedt egyoldalú nézetek nehezítik (például az a Lukács György és mások sommás kijelentései nyomán meglehetősen széles körben elfogadott vélekedés, hogy a marxizmus előtt nem is létezett komolyan vehető magyar filozófia); e kijelentések különösen annak fényében visszatetszőek, hogy — amint szerzőnk írja — a régi magyarországi bölcséleti irányzatok további művelésének a háború utáni ellehetetlenítéséért, egyes nem marxista gondolkodók emigrációba kényszerítéséért, félreállításáért, vagy (mint gróf Révay József és Magyariné Techert Margit esetében) éppenséggel haláláért is a szovjet megszállás vagy az általa támogatott kommunisták a felelősek. (vö. 415.) A könyv megszemlélően igyekszik e vonatkozásban is megtenni a szükséges korrekciókat. Ugyanakkor, korunkban ritka intellektuális tisztességgel, a marxizmusról is tárgyilagos képet kíván nyújtani, hiszen bármennyire negatív szerepet játszott is ez az irányzat a történelemben, elméletileg megkerülhetetlen, s illik ismernie annak, aki a nyugati szellem fejlődését meg akarja érteni. Frenyó Zoltán még — helyesen — arra a ma sokak számára talán meglepő tényre is rámutat, hogy az általa képviselt, az objektív valóság létét és megismerhetőségét igénylő (és így a kereszténység számára is használható) bölcséletnek bizonyos értelemben „szövetségese” lehet a marxizmus, amely „részben helyesen tudja bírálni a liberális világnézetet képviselő egyes filozófiai irányzatok” (412.) relativizmusát és szubjektivizmusát. Szerzőnk véleménye itt némileg emlékeztet a nagy francia tomista, Jacques Maritain álláspontjára, aki a hatvanas években úgy látta, hogy a korabeli bölcséleti iskolák közül lényegében csak két olyan van, amely szorosan véve filozófiának minősíthető, ha ezt az elnevezést a realisták részére tartjuk fenn: a tomizmus és a marxizmus; a többi irányzat csupán „ideozófia”.

A közérthetően, de ugyanakkor szakszerűen megírt könyv azzal is segítheti a filozófiai műveltség újbóli hazai meghonosítását, hogy igyekszik érzékeltetni, milyen szoros összefüggés van a bölcsélet és a kultúra más területei között: gyakran olvashatunk például arról, milyen párhuzamok vannak egy-egy kor gondolkodásának irányzatai és művészeti stílusa között. Emellett külön erénye a műnek, hogy nem elégszik meg a filozófusok tanainak pusztá leírásával, hanem jó érzékkel kiválasztott, jellegzetes és mégis viszonylag rövid (de összességükben a kötetnek mintegy a kétharmadát kitevő) szemelvények által őket magukat is szóhoz juttatja, így az olvasó közvetlenül is kaphat némi ízelítőt a filozofálás mikéntjéből. Frenyó Zoltán műve így tankönyvként is élvezetes olvasmány, de a szélesebb laikus közönség számára is ajánlható. (*Szent István Társulat, Budapest, 2016*)

TURGONYI ZOLTÁN

SOMMAIRE*Lumière et culture*

- GYULA TAKÁCS: La Lumière est venue dans le monde
 IMRE KOCSIS: La symbolique de la lumière dans la Bible
 LILLA NIKOLETTI: Le rôle de la lumière dans l'espace sacré de nos jours
 ANDREA MÁTHÉ: Flammes, lumières, œuvres
 TAMÁS HALMAI: Le motif de la lumière dans quelques poèmes hongrois contemporains
- Poèmes de Csaba Fecske, Ferenc Horkay Hörcher, Laura Iancu, Attila Jász, János Lackfi, Éva Petrőczy, Attila Tomaji, István Turczi et István Vörös
  - Entretien avec le théologien László Lukács SchP

INHALT*Licht und Kultur*

- GYULA TAKÁCS: Das Licht kam in die Welt
 IMRE KOCSIS: Die Symbolik des Lichtes in der Bibel
 LILLA NIKOLETTI: Die Rolle des Lichtes im zeitgenössischen sakralen Raum
 ANDREA MÁTHÉ: Flammen, Lichte, Werke
 TAMÁS HALMAI: Das Motiv des Lichtes in einigen zeitgenössischen ungarischen Gedichten
- Gedichte von Csaba Fecske, Ferenc Horkay Hörcher, Laura Iancu, Attila Jász, János Lackfi, Éva Petrőczy, Attila Tomaji, István Turczi und István Vörös
  - Gespräch mit dem Theologen László Lukács SchP

CONTENTS*Light and Culture*

- GYULA TAKÁCS: The Light has Come into the World
 IMRE KOCSIS: The Symbol of Light in the Bible
 LILLA NIKOLETTI: The Role of Light in Contemporary Sacred Space
 ANDREA MÁTHÉ: Flames, Lights, Pieces of Art
 TAMÁS HALMAI: The Motif of Light in a few Contemporary Hungarian Poems
- Poems by Csaba Fecske, Ferenc Horkay Hörcher, Laura Iancu, Attila Jász, János Lackfi, Éva Petrőczy, Attila Tomaji, István Turczi and István Vörös
  - Interview with László Lukács SchP, Theologian

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft., Ügyvezető igazgató: Katona Szilvia

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk száma száma: OTP

V. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: egy évre 5.640,- Ft, fél évre 2.820,- Ft, negyed évre 1.410,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál

(H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 18.000,- Ft/év vagy 100,- USD, illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA

Lapunk megjelenését támogatja a Magyar Nemzeti Bank

Ára: 550 Ft

VIGILIA

SZEMLÉ

- SZAKONYI KÁROLY
BERTÓK LÁSZLÓ
SZVELTANA
ALEKSZIJEVICS
  - NÓVÉ BÉLA
  - FRENYÓ ZOLTÁN
- Könyvek között
Írók lámpafénynél
Firkák a szalmaszálla
- Csernobili ima
#Verslavina. A nő meg a férfi
Örök körök. A keresztény művészet
alaptémáiról
A filozófia tankönyve

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Bod Péter, Kenyeres Zoltán,
Modor Bálint, Papp Emese, Papp Máté,
Rónay László és Turgonyi Zoltán

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- A családról a szinódus után
- 1956 hatvanadik évfordulóján
- Földházi Erzsébet, Monostori Imre,
Prohászka László, Sággy Marianne,
Tomka Ferenc és Török Csaba tanulmánya
- Babiczky Tibor, Fecske Csaba, Gyukics Gábor,
Halmai Tamás, Iancu Laura, Mohai V. Lajos,
Murányi Zita, Röhrig Eszter, Turczy István,
Vasadi Péter és Vörös István írása

nka

Nemzeti Kulturális Alap

9 770042 602005